

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

ЯНКОВСЬКА Дарія Олегівна

УДК 7.048:246.5](477) „XV – XVI”

**СХІДНІ ВПЛИВИ В ОРНАМЕНТАЛЬНОМУ ОФОРМЛЕННІ
УКРАЇНСЬКИХ ІКОН КІНЦЯ XVI – XVII ст.**

Спеціальність 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2005

00762074 (Q)

Щ143(43к)-465

Дисертацією є рукопис
Робота виконана на кафедрі історії та теорії мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
Міністерства освіти і науки України

445/449

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, професор,
проректор з навчальної роботи
Львівської національної академії мистецтв
Голод Ігор Васильович

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор,
старший науковий співробітник
відділу народного мистецтва
Інституту народознавства НАН України
Захарчук-Чугай Раїса Володимирівна

кандидат мистецтвознавства,
проректор
Закарпатського художнього інституту
Приймич Михайло Васильович

Провідна установа: Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України

Захист відбудеться „22” вересня 2005 року о „10” годині на засіданні
Спеціалізованої вченої ради Д 35.103.01 у Львівській національній академії
мистецтв

За адресою: 79011, Львів, вул. Кубійовича, 38

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівської національної академії
мистецтв (79011, Львів, вул. Кубійовича, 38)

Автореферат розісланий „1” серпня 2005 року

Учений секретар
Спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства

Г.Д. Кусько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Українські ікони кінця XVI – XVII ст. є яскравими зразками сакрального малярства, а також видатними пам'ятками образотворчого та орнаментального мистецтва. Незважаючи на традиційну канонічність і навіть консервативність сакрального мистецтва, орнамент на іконах відобразив цілий спектр різномірних художніх тенденцій. Серед них, зокрема, східні впливи, що особливо позначилися на характері орнаментування українських ікон, створили своєрідне мистецьке явище, специфічність якого зумовлена використанням елементів орнаментики мусульманського Сходу у творах християнського сакрального мистецтва на теренах України.

Актуальність дослідження зумовлена сучасним станом опрацювання проблем орнаменту в українських іконах і східних впливів у українському мистецтві. Відсутні праці, присвячені орнаментальному оформленню ікон, яке залишається фактично нерозробленим питанням у вивченні українського іконопису.

Проблема східних впливів в орнаментальному оформленні українських ікон – сфера, мало опрацьована українською мистецтвознавчою наукою. Східні впливи залишаються недослідженими не лише в орнаменті ікон, але й в українській орнаментіці загалом, незважаючи на те, що вони помітно позначилися на характері орнаментального декору творів ужиткового мистецтва кінця XVI – XVII ст. Фундаментальні праці, які висвітлюють проблеми впливів мусульманського Сходу в мистецтві Київської Русі і Речі Посполитої (тобто, матеріал, що опосередковано стосується й теми нашого дисертаційного дослідження), належать іноземним (переважно польським і російським) авторам. В українському ж мистецтвознавстві спеціального дослідження на тему східного впливу на українське мистецтво немає.

Обрана нами для дослідження проблема східних впливів у орнаментальному оформленні українських ікон XVI – XVII ст., як і питання, що її доповнюють (художні особливості орнаментів на іконах означеного періоду, мотивація орнаментування ікон, найбільш поширені орнаментальні схеми і мотиви, комплекс впливів у орнаментіці ікон і історично-культурні процеси, що їх спричинили), значною мірою залишаються відкритими. Звідси випливає й актуальність дисертаційної праці, котра є важливою для мистецтвознавчої науки насамперед через необхідність створення цілісної картини розвитку українського іконопису, української орнаментики.

Дослідження історії, теорії і практики сакрального мистецтва набуває особливої ваги власне сьогодні, в період духовного відродження України, коли постає проблема відбудови зруйнованих і будівництва нових храмів. Сакральне мистецтво України, що зазнало колосального нищення в часи тоталітарного режиму, вимагає відродження традицій, їх глибокого

дослідження, формування фахового теоретичного підґрунтя, наукової бази, котра стала б джерелом знань для фахівців у галузі сакрального мистецтва сучасної України, сприяла б створенню нових високомистецьких творів.

Актуальність обраної теми зумовлена і станом світової спільноти на сучасному етапі розвитку людства: глобалізація, взаємопроникнення і конфлікти цивілізацій призвели до зацікавлення мусульманським Сходом, його історією, культурою, мистецтвом.

Мета дослідження полягає у висвітленні цілісної картини формування і реалізації східних впливів в орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст., виявленні елементів східного походження у схемах і мотивах іконних орнаментів означеного періоду.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

– конкретизувати історичний аспект проникнення культурних впливів Сходу в Європу;

– виявити передумови східних впливів на українське мистецтво кінця XVI – XVII ст.;

– охарактеризувати орнамент мусульманських країн Близького і Середнього Сходу, його еволюцію в часі, композиційну структуру, домінуючі схеми і мотиви;

– провести дослідження комплексу орнаментів тла українських ікон кінця XVI – XVII ст. у контексті впливів європейських, східних і місцевих історично-культурних традицій;

– виявити основні схеми організації орнаменту на площині тла українських ікон кінця XVI – XVII ст., провести їх типологізацію, визначити панівні мотиви цієї орнаментики;

– провести мистецтвознавчий аналіз орнаментального оформлення українських ікон кінця XVI – XVII ст., простежити стилістичну еволюцію досліджуваних орнаментів, розглянути зміни орнаментальних схем, мотивів та їх трактування впродовж зазначеного періоду;

– провести порівняльний аналіз особливостей композиційної структури, схем і мотивів в орнаменті Сходу і декорі українських ікон;

– проаналізувати запозичені з мистецтва Сходу орнаментальні мотиви та дослідити їх використання і трансформацію в орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст.

Об'єктом дослідження є орнамент українських ікон кінця XVI – XVII ст., що зберігаються в музеях і церквах Західної України, **предметом** – східні впливи в орнаментальному оформленні українських ікон означеного періоду.

Хронологічні межі окреслені, з одного боку, періодом кінця XVI – XVII ст., у рамках якого проводиться дослідження східних впливів у орнаментальному оформленні українських ікон та орнаментики іконного тла; а з іншого – зумовлені специфікою обраної теми, що вимагає їх значного розширення з огляду на потребу висвітлення передумов східних впливів на

українське мистецтво, у загальних рисах – розвитку орнаментики ікон XV – XVIII ст., характеристики східного орнаменту, еволюції і розвитку найдавніших орнаментальних схем, тем і мотивів. Власне тому загальні хронологічні межі дослідження є доволі широкими – від епохи ранніх держав Сходу і до XVIII ст. включно.

Східні впливи проявилися в орнаментальному оформленні українських ікон від кінця XVI ст. (тому саме цей період обраний нижньою хронологічною межею предмета й об'єкта дослідження) і простежуються не лише впродовж XVII, але й у XVIII ст., зокрема, в першій його половині. Проте, з огляду на значний обсяг пам'яток українського іконопису XVIII ст., орнаментика яких вимагає ґрунтовного вивчення і не може бути повністю проаналізована у даній роботі, об'єкт і предмет дослідження розглядаються в часовому проміжку кінця XVI – XVII ст.

Територіальний ареал не обмежений землями Західної України, звідки походить переважна більшість пам'яток іконопису, орнаментальне оформлення яких аналізується в роботі. Питання історично-культурних передумов східних впливів в орнаментіці ікон та східного орнаменту, еволюції окремих орнаментальних мотивів охоплюють широкий просторовий відтинок – окрім українських земель Правобережжя і Лівобережжя, території мусульманського Сходу (зокрема, Ірану і Туреччини XVII ст.), європейських країн – Італії, Іспанії, Польщі, Візантії, Росії.

Методологічною основою дисертаційної праці обрано комплексний підхід до об'єкта дослідження, що дає можливість ґрунтовного висвітлення проблеми східного впливу в орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст. і створення картини розвитку орнаментики ікон вказаного періоду загалом. При виконанні роботи застосовувалися історичний метод, методи мистецтвознавчого та порівняльного аналізу, типологічний метод, метод опису. Обґрунтування методики дослідження подається в першому розділі основної частини дисертації.

Дисертаційна праця виконана на фактичному матеріалі, шляхом вивчення літературних джерел різного профілю, і ґрунтується на дослідженні та порівняльному аналізі зразків орнаментального оформлення ікон і східної орнаментики. Основна увага була зосереджена на наукових працях у галузі всесвітньої історії, історії культури, історії мистецтва, безпосередньо і опосередковано дотичних до різних аспектів обраної тематики, і вивченні досліджень у сферах історії та теорії орнаменту, історії архітектури та декоративно-ужиткового мистецтва країн мусульманського Сходу, іконографії і філософії християнства.

Джерельною базою дослідження є пам'ятки українського іконопису кінця XVI – XVII ст. зі збірок Національного художнього музею України в Києві, Волинського краєзнавчого музею, Рівненського краєзнавчого музею, фондів Національного музею у Львові, зразки східних тканин та ікони з

фондових колекцій Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, надані за сприяння дирекції названих установ.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше в сучасній українській мистецтвознавчій науці:

- здійснено спробу комплексного підходу до проблеми впливів мусульманського Сходу в українській орнаментіці;

- розглянуто проблему східних впливів в орнаментіці ікон;

- висвітлюється стилістична еволюція орнаментального оформлення українських ікон кінця XVI – XVII ст., вплив ренесансної, маньєристичної, барокової стилістики на композиційну структуру, схеми і мотиви іконних орнаментів;

- розроблено типологію схем розташування орнаменту на українських іконах кінця XVI – XVII ст.;

- визначено панівні мотиви іконної орнаментики досліджуваного періоду, здійснена спроба їх класифікації, простежено різні варіанти їх зображення на конкретних прикладах;

- визначено орнаментальні схеми і мотиви східного походження в орнаментіці українських ікон.

Особистий внесок автора полягає у комплексному дослідженні східних впливів у орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст., проведенні типологізації орнаментальних схем і класифікації мотивів орнаменту на іконах.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у можливості їх застосування при вирішенні специфічних проблем сучасної мистецтвознавчої науки у галузі сакрального мистецтва й орнаментології, при атрибуції пам'яток українського іконопису. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися в наступному опрацюванні наукових проблем у царині історії та теорії українського орнаменту як недостатньо дослідженої галузі мистецтвознавчого знання, у навчальних програмах для мистецьких освітніх закладів, у навчальних курсах „Історія мистецтва Сходу”, „Історія української іконографії”, „Історія орнаменту”.

Апробація результатів дослідження. Дисертація розглядалася на засіданні кафедри історії та теорії мистецтва Львівської академії мистецтв (протокол № 11 від 30 березня 2004 р.). Основні положення та результати дослідження обговорювалися на п'яти науково-теоретичних конференціях: XXXXII-й науково-теоретичній конференції професорсько-викладацького складу Львівської академії мистецтв „Львівська мистецька школа у контексті українського мистецтва XX ст.” (Львів, березень 2002 р.), науковій конференції „Українська Греко-Католицька Церква і релігійне мистецтво (історичний досвід та проблеми сучасності)” (Львів – Рудно, листопад 2002 р.), XXXXIII-й науково-теоретичній конференції професорсько-викладацького складу Львівської академії мистецтв (Львів, березень 2003 р.), X-й

Міжнародній науковій конференції „Волинська ікона: дослідження та реставрація” (Луцьк, вересень 2003 р.), II-й Міжнародній науковій конференції „Українська Греко-Католицька Церква і релігійне мистецтво (історичний досвід та проблеми сучасності)” (Львів – Рудно, грудень 2003 р.); та у восьми публікаціях, з яких три опубліковані у наукових джерелах, рекомендованих ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації – 278 с., обсяг основного тексту складає 154 с., списку використаних джерел (201 найменування) – 15 с., додатку (91 рисунок) – 109 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розглядається проблематика дослідження, обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються мета і завдання, об'єкт і предмет, вказуються хронологічні і територіальні межі, методологічна основа і джерельна база, висвітлюються наукова новизна, практичне значення роботи, подається інформація про апробацію основних результатів дисертації.

Розділ 1. Аналіз літератури та методика дослідження. У першому розділі проводиться аналіз стану наукового опрацювання проблеми, дотичних до теми літературних джерел, розглядаються методика та термінологія дослідження.

Аналіз літератури засвідчує брак досліджень щодо проблеми східних впливів у орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст. Спеціальної праці про вплив східної орнаментики на іконопис немає. У мистецтвознавчій науці питання не опрацьовувалося і в переглянутих джерелах згадується побіжно. Дослідники рідко звертаються й до таких аспектів проблематики, як орнаментальне оформлення українських ікон, східний вплив в українській орнаментиці чи східний вплив на українське мистецтво загалом – зазначені явища не отримали належного наукового опрацювання і фахових праць із названих тем не існує.

Принцип комплексного підходу, покладений в основу методології дисертації, актуальність дослідження і відсутність спеціальних праць з обраної теми спричинили використання значної кількості літературних джерел. Проведений огляд літератури засвідчив, що серед публікацій домінують насамперед наукові дослідження, присвячені історії країн мусульманського Сходу, історії України, а також мистецтвознавчі напрацювання, у яких розглядається багатогранне у своїх виявах мистецтво країн ісламу. Значно меншу групу джерел складають праці, що надають інформацію про контакти й історичні взаємозв'язки країн мусульманського Сходу і Європи та культурні взаємодії між цими регіонами. Українські автори загалом рідко

звертаються до вказаних питань; більшість розглянутих праць належить закордонним дослідникам.

Проблема взаємозв'язків України і мусульманського Сходу окремо не розглядалася. Інформація щодо складової цієї проблеми – питання торговельно-економічних зв'язків між Україною і Сходом у XVI – XVII ст. – подається в VI томі відомої праці М.Грушевського „Історія України-Руси” – „Життя економічне, культурне, національне XIV – XVII віків”.

Багатопланова картина розвитку мистецтва мусульманського Сходу, його специфіка у різних країнах ісламу в різні історичні періоди, зокрема, у XVI – XVII ст., висвітлюється у дослідженнях російських сходознавців Л.С.Бретаніцького, Л.І.Ремпеля, Б.В.Веймарна, Ю.А.Міллера, Л.А.Лелекова.

Проблему східного впливу на мистецтво Київської Русі активно розробляв Л.А.Лелеков. Серед його публікацій відзначимо „Искусство Древней Руси и Восток”, статтю „Искусство Древней Руси в его связях с Востоком (к постановке вопроса)”, в яких автор простежує точки зіткнення між культурами Сходу і Київської Русі.

Східні впливи у культурі і мистецтві Речі Посполитої – тема дослідження польських авторів: Т.Маньковського, що опублікував праці „Influence of Islamic Art in Poland”, „Polskie tkaniny i hafty XVI – XVII w.”, „Orient w polskiej kulturze artystycznej”, і А.Якімовіча – „Zachód a sztuka Wschodu”. З-поміж порівняно нових польських видань, які в дечому підсумовують попередні напрацювання дослідників з питань взаємозв'язків польської культури зі Сходом та східного впливу у мистецтві Речі Посполитої, варто назвати збірники: „Orient i orientalizm w sztuce”, та „Orient w sztuce polskiej”. Ці джерела варто використовувати і при дослідженні українського мистецтва XVI – XVII ст.

Грунтовним дослідженням орнаментики мусульманських країн є німецьке видання „Ornamente” у двох томах, другий том якого – „Eintausendeis islamische Motive” – повністю присвячений мотивам східного орнаменту і містить великий ілюстративний матеріал. Вартісною роботою з вивчення орнаментальних побудов мусульманського Сходу є праця М.С.Булатова „Геометрическая гармонизация в архитектуре Средней Азии IX – XV веков”.

Проведений огляд літератури засвідчив, що дослідники рідко зверталися до питання орнаментики ікон. Актуальний стан опрацювання цієї проблеми зводиться переважно до короткого аналізу орнаментів на іконах у межах студій над тими чи іншими питаннями українського іконопису. Опубліковані відомості можуть сформуваати певне уявлення щодо орнаментального оформлення ікон, проте лише в загальних рисах, і с, по суті, надто нечисленними. Стислу інформацію про орнамент в українських іконах подають І.Свеніцький, В.Свеніцька, П.Жолтовський. Більш ґрунтовно проблему орнаментального оформлення ікон розглядають М.Драган у відомій праці „Українська декоративна різьба XVI – XVIII ст.” і О.Сидор у

дисертаційній праці „Творчість Йова Кондзелевича та українське малярство кінця XVI – першої половини XVIII ст.” і статті – „Орнаментальні мотиви в давньому українському малярстві”.

Проблема східного впливу в орнаментальному оформленні українських ікон у мистецтвознавчій літературі не отримала фахового опрацювання, оскільки вивчення орнаментики ікон загалом проводилося в дуже скромних масштабах.

Методи дослідження визначалися відповідно до їх ефективності при аналізі орнаментального оформлення українських ікон кінця XVI – XVII ст. і східних впливів у цій орнаментиці. В основу методики дисертаційного дослідження покладено принцип комплексного підходу як не лише ефективний, а й необхідний фактор у вивченні обраних об'єкта і предмета дослідження, що потребують комплексного застосування відповідних взаємопов'язаних методів для вирішення конкретних завдань.

Історичний метод використовувався при розгляді процесів і явищ, що спричинили поширення східних впливів у культурі європейських країн, дозволив з'ясувати передумови східних впливів на українське мистецтво. Метод мистецтвознавчого аналізу застосовано при дослідженні художніх особливостей орнаменту в українських іконах кінця XVI – XVII ст. та стилістичної еволюції орнаментики ікон упродовж цього періоду. Метод порівняльного аналізу є одним із основних у методології дисертаційної роботи, оскільки дослідження багато в чому ґрунтується на зіставленні й порівнянні зразків східного орнаменту з орнаментами на тлі українських ікон кінця XVI – XVII ст., на підставі чого виявлені подібності, спільні принципи і прийоми в орнаментиці ікон і східних орнаментах, простежені використання і трансформація запозичених схем і мотивів східної орнаментики в українських іконах. Типологічний метод застосовувався при визначенні основних схем організації орнаменту за розташуванням декоративних мотивів на площині тла ікон і класифікації мотивів орнаментального декору українських ікон кінця XVI – XVII ст. При аналізі схем і мотивів орнаменту ікон, їх порівнянні зі зразками орнаментики мусульманського Сходу використовувався метод опису.

Розділ 2. Східні впливи в українському мистецтві кінця XVI – XVII ст. У розділі розглядаються історичний аспект проблеми впливів мусульманського Сходу на мистецтво Європи загалом і України зокрема, передумови і особливості поширення східних впливів в українському мистецтві кінця XVI – XVII ст., подається характеристика орнаменту мусульманських країн Близького і Середнього Сходу.

2.1. Культурні впливи Сходу і європейський контекст. Східні впливи помітно позначалися в культурі європейських країн упродовж усієї доби Середньовіччя і в Новому часі – в Європі періоду хрестових походів, монгольського завоювання, в часи османської окупації слов'янських земель Південної і Східної Європи – та знаходили вираження насамперед в

орнаментиці. Проникнення цивілізаційних здобутків культури країн ісламу в Європу зумовлювалося різноплановими зв'язками – військовими, торговельними, дипломатичними, культурними. Найбільш інтенсивно східні впливи проявлялися в регіонах безпосереднього контакту культур мусульманського Сходу і християнської Європи: арабській Іспанії, Візантії, а також у містах Італії, торговельна діяльність в яких сприяла активним взаємовідносинам із центрами арабо-мусульманської цивілізації. Масштабні турецькі територіальні завоювання XIV – XVII ст. наблизили ісламський світ до Європи, залучивши у коло культури ісламу слов'янські землі, і посилили взаємодія та східні впливи загалом.

Вироби художнього ремесла мусульманського Сходу, що у великій кількості надходили на європейські території, були носіями певного комплексу орнаментів, котрі швидко розповсюджувалися і знаходили відображення у творах європейського декоративно-ужиткового мистецтва. Основним джерелом для запозичення схем і мотивів орнаменту були візантійські (з елементами східного походження або із прямим наслідуванням східних візерунків), арабські, іранські, середньоазійські, згодом турецькі тканини. Впливи Сходу в орнаментиці поширювалися і через посередництво італійських тканин, що наслідували східні зразки.

У XVII ст. східні впливи простежуються в мистецтві країн Східної та Південної Європи внаслідок турецьких територіальних завоювань у цьому регіоні і близького контакту з культурою мусульманського Сходу.

2.2. Історичні передумови та особливості поширення східних впливів в українському мистецтві кінця XVI – XVII ст. Орієнтальні впливи помітно виявилися в українській художній культурі означеного періоду через певні історичні передумови і в багатьох аспектах були пов'язані з географічним розташуванням України на межі двох культурних зон – Заходу (Європи) і Сходу (Азії). Ісламський світ безпосередньо наблизився до українських земель лише у XV ст. внаслідок посилення турецької держави, падіння Константинополя і знищення Візантії, прийняття Кримського ханства під протекторат Туреччини, підпорядкування Валахії і Молдавії, Угорщини – регіонів, що безпосередньо контактували з Україною. Раніше східні впливи також позначалися в українській культурі (в орнаментальному мистецтві Київської Русі) і здійснювалися через візантійське посередництво або внаслідок безпосередніх контактів з культурою Сходу. У XVI – XVII ст. орієнтальні впливи проявилися більш потужно.

Суттєвим чинником проникнення східних впливів слід вважати поширення у суспільстві Речі Посполитої концепції сарматизму, що спричинила звернення до східної моди та наслідування східних зразків у мистецтві. Серед передумов східних впливів на українське мистецтво – численні і різнопланові контакти з культурою мусульманського Сходу – військові, торговельні, дипломатичні. Татарські напади на українські землі,

польсько-турецькі війни, окупація Поділля турками у 1672-1699 рр., подорожі, дипломатичні місії, розвинена торгівля з країнами ісламу в західноукраїнському регіоні, що був сполучною ланкою у транзиті Схід – Захід, монополія Львова на торгівлю зі Сходом – серед факторів, що зумовлювали масштабні надходження товарів східного виробництва на українські терени – тканин, килимів, зброї, ювелірних виробів тощо. Ці твори високо цінувалися, користувалися широкою популярністю і викликали численні наслідування в місцевому художньому ремеслі. Торговельна і реміснича діяльність вірменських поселенців у містах Західної України, що, як етнос східного походження, мали широкі контакти з різними регіонами Сходу та у виготовленні виробів орієнтувалися на східні зразки, також є вагомим чинником поширення східних впливів у мистецтві.

Впливи мусульманського Сходу виявилися в українському декоративно-ужитковому мистецтві XVII ст., в орнаменті художніх виробів – у запозиченні східних орнаментальних схем, мотивів, їх поєднанні з елементами місцевої орнаментальної традиції. Джерелами інспірацій були військові трофеї, імпортовані зі Сходу товари, речі, привезені в результаті дипломатичних контактів і подорожей. Передовсім ввозилися предмети розкоші з Туреччини та Ірану, отже, саме турецькі та іранські орнаменти були взірцем для наслідування місцевим майстрам.

2.3. Орнаментика країн Близького і Середнього Сходу як джерело інспірацій декору творів українського іконопису. У підрозділі розглядається орнамент країн ісламу, зокрема, Туреччини та Ірану досліджуваного періоду, його специфіка й основні характеристики, орнаментальні схеми і репертуар декоративних мотивів, розвиток у часі і регіональні відмінності, що дає основу для подальшого простеження і виявлення східних елементів у орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст.

Вирішальним чинником, що визначив характер арабо-мусульманської орнаментики періоду Середньовіччя і сформував її специфіку, став вплив ісламу, з яким пов'язане надзвичайне розповсюдження і розвиток орнаментального мистецтва в країнах Близького і Середнього Сходу.

В контексті теми дисертації найбільше значення має рослинна орнаментика як джерело інспірацій для оздоблення творів іконопису. Рослинний орнамент досягає розквіту в Сефевидському Ірані й Османській Туреччині XVI – XVII ст., характеризується декоративністю, різноманіттям схем і мотивів, поліхромією – якостями, притаманними східному мистецтву. Домінантними мотивами є тюльпан, гвоздика, троянда, лотос, плід і квітка граната, схемами – банд-е румі, ісламі. Середньоазійський орнамент також розвивався у руслі еволюції мистецтва країн, що входили у систему Арабського Халіфату. Майстри-орнаменталісти створювали композиції

залежно від власної фантазії та естетичних принципів, вироблених культурою ісламу.

Розділ 3. Орнамент в українських іконах кінця XVI – XVII ст. У третьому розділі розглядається орнамент в українських іконах кінця XVI – XVII ст. у взаємозв'язку з характерними мистецькими процесами часу – панівними стилістичними напрямками і впливами, що надходили як із Заходу, так і зі Сходу; висвітлюються причини орнаментування ікон, простежується розвиток орнаменту на іконах у XV – XVIII ст., визначаються основні орнаментальні схеми та мотиви, аналізуються художні особливості іконних орнаментів.

3.1 Загальні тенденції розвитку. Орнаментування тла українських ікон виникло внаслідок дії певних чинників, серед яких: наслідування декору металевих шат; впливи готичного сакрального малярства і декоративності народного мистецтва; потреба в абстрагуванні сакрального зображення на іконі (в поєднанні з символічним значенням золота ікони цьому сприяло оздоблення золоченого тла); у XVII ст. – відповідність золоченого тла ікон цілісному іконостасному ансамблю та тенденціям стилю бароко.

Орнаментальне оформлення українських ікон кінця XVI – XVII ст. значно відрізняється від іконних візерунків попереднього періоду (XIV – XVI ст.). Увага майстрів концентрується насамперед на оздобленні золоченого тла ікон переважно рослинними орнаментами або ж рослинні мотиви використовуються для заповнення геометричних елементів візерунка. Золочене тло ікон із своєрідним комплексом орнаментів стало характерною ознакою українського іконопису кінця XVI – XVII ст. Орнамент українських ікон упродовж періоду кінця XVI – XVII ст. розвивався у руслі загальних закономірностей еволюції сакрального малярства й орнаментики на українських землях, відобразивши панівні стилістичні напрями західноєвропейського мистецтва і впливи мистецтва Сходу, що поєднувалися на ґрунті національних традицій.

Орнамент українських ікон кінця XVI – XVII ст. не залишається однорідним, незмінним і не вичерпується кількома характерними різновидами. Українським іконам властиві багатство і розмаїття орнаментального оздоблення, що виявилися у розповсюдженні значної кількості варіантів орнаментальних рисунків тла. Певні типи орнаментів властиві для ікон окремих майстрів, іконописних майстерень, іконостасів досліджуваного періоду. Дослідження пам'яток українського іконопису кінця XVI – XVII ст. засвідчує спільність розвитку орнаментики в іконах різних регіонів України: у стилістиці, використанні орнаментальних схем і мотивів.

3.2 Художні особливості. Традиції та інспірації. Художні особливості орнаментики українських ікон кінця XVI – XVII ст. значною мірою визначені впливом панівних у тогочасному українському мистецтві стилістичних напрямів – ренесансу, маньєризму, бароко, що долучалися до традицій

народної орнаментики та української орнаментики попередніх періодів розвитку. Потужним джерелом інспірації для орнаменту ікон стало мистецтво Сходу. Із синтезу східних і західних впливів та національних традицій витворився комплекс орнаментів, позначений художньою своєрідністю, яка значною мірою була зумовлена впливами східного мистецтва.

За розташуванням мотивів на площині тла можемо виділити дві групи орнаментів на іконах досліджуваного періоду – із впорядкованою структурою на основі сітки та з довільним розташуванням рослинних мотивів. Особливо поширеною в оздобленні іконного тла була схема на основі рослинної ромбовидної сітки.

Орнаментальне оформлення українських ікон наприкінці XVI – впродовж XVII ст. проходить певну еволюцію, демонструючи тенденцію до ускладнення та врізноманітнення візерунків іконного тла в композиційних вирішеннях і трактуванні орнаментальних мотивів. У орнаменталіці ікон відобразилися впливи ренесансної, маньєристичної, барокової стилістики.

Ренесансний орнамент в ікономалярстві виявився у дотриманні певних засад, рис стилю відродження у трактуванні візерунка – це гармонійність, дотримання міри у декоруванні, симетричність композицій і спокійна ритміка, а також у використанні значної кількості мотивів, що притаманне різьбленому по левкасу орнаментуванню тла ікон кінця XVI – середини XVII ст.

Мистецтво маньєризму вплинуло на стилістику іконних візерунків і виявилось у тенденціях до збагачення орнаменту декоративними деталями, тісного і насиченого розташування мотивів на площині тла, ускладненні ритмів, подрібненості форм.

Вплив стилю бароко у другій половині XVII ст. спричинився до набуття іконними візерунками притаманних цьому стилю характеристик: динамічності, насиченості, підвищеної декоративності, світлотіньових градацій, енергійності. Широке використання аканта як орнаментального мотиву в оздобленні тла ікон також є виявом барокових тенденцій.

Орнамент українських ікон виявляє спільні характеристики з орнаментом у мистецтві країн ісламу; ця спорідненість уможливила наслідування східних орнаментальних схем і мотивів у оздобленні творів іконопису.

Розділ 4. Особливості адаптації і трансформації східних орнаментальних мотивів у оздобленні українських ікон кінця XVI – XVII ст. У розділі розглядаються елементи східного походження в орнаменті українських ікон, простежується їх еволюція в мистецтві Сходу, використання і трансформація у творах іконопису кінця XVI – XVII ст., проводиться порівняльний аналіз схем і мотивів орнаменту мусульманських країн та орнаменту на іконах.

4.1. Використання орнаментальних схем східного походження. Впливи Сходу в орнаменті українських ікон кінця XVI – XVII ст. виявилися у використанні східних орнаментальних схем, котрі були пристосовані

місцевими майстрами для оздоблення творів іконопису. Схеми розташування орнаменту на іконах відповідають орнаментальним схемам мистецтва Сходу – рослинній ромбовидній сітці і банд-е румі – схемі з чітких геометричних фігур (загострених овалів) з рослинними мотивами всередині. Ці схеми отримали поширення в усіх областях мусульманського Сходу (включно з Індією Великих Моголів), були характерними для декору пам'яток архітектури і декоративно-ужиткового мистецтва країн ісламу, широко розповсюджуючись також у тих регіонах (Візантія, російські землі) чи видах мистецтва (тканини, зокрема, італійські), на яких помітно позначилися східні впливи. Внаслідок східних впливів у XVI – XVII ст. ці схеми поширилися в орнаменті українських ікон.

Східні орнаментальні схеми і мотиви, розвиваючись як елементи орнаменту в українському мистецтві, зазнавали певних трансформацій відповідно до еволюції українського іконопису та українського орнаменту впродовж досліджуваного періоду.

4.2. Комплекс орнаментальних мотивів в українських іконах кінця XVI – XVII ст.: трансформація східних орнаментальних форм. Впливи мусульманського Сходу в орнаментиці українських ікон виявилися у запозиченні і використанні мотивів, характерних для орнаментики близькосхідного і середньоазійського регіонів.

У орнаменті країн ісламу та орнаменті українських ікон використовується майже тотожний підбір рослинних мотивів – це мотиви багатопелюсткової квітки, гвоздики, тюльпана, лотоса, плоду і квітки граната, серцеподібні мотиви із пальметкою всередині, листкові мотиви. Порівнюючи трактування названих мотивів у мистецтві мусульманського Сходу та в оздобленні українських ікон, знаходимо як прямі аналогії цим орнаментальним формам – цілком ідентичні, так і їх видозміни – значно трансформовані (у бік спрощення чи ускладнення) варіанти. Особливо багате опрацювання в орнаментиці ікон отримав мотив граната, який демонструє велике розмаїття форм.

Незважаючи на те, що аналогії в орнаменті країн ісламу можемо віднайти для більшості мотивів орнаментального декору українських ікон, проте не всі ці мотиви інспіровані мистецтвом мусульманського Сходу досліджуваного періоду. Деякі орнаментальні форми східного походження потрапили в українську орнаментику раніше (крин, серцеподібний паросток із пальметою всередині). Мотиви гвоздики, тюльпана, лотоса, граната з'явилися в орнаментиці ікон під впливом орнаментального мистецтва країн ісламу.

Схеми та мотиви, характерні для східної орнаментики, використовувалися майстрами в оздобленні тла українських ікон упродовж усього XVII ст.; у першій половині століття такі мотиви надзвичайно різноманітні, демонструють значну кількість аналогій зі зразками у мистецтві мусульманського Сходу; у другій половині та ближче до кінця XVII ст. в

орнаментиці ікон застосовується більше трансформованих варіантів досліджуваних мотивів. Майстри-сницарі творчо переосмислювали інспіровані мистецтвом Сходу орнаментальні форми, спрощуючи чи ускладнюючи їх, доповнюючи новими елементами, трансформуючи відповідно до власних естетичних смаків і фантазії.

Проведений аналіз засвідчив, що при розгляді східних впливів у орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст. масмо справу не з поодинокими збігами у трактуванні окремих орнаментальних мотивів, а зі спільністю побудови, декоративного репертуару та естетичних якостей досліджуваних візерунків.

Східні впливи були досить вагомим чинником у формуванні характеру орнаментального оформлення українських ікон досліджуваного періоду і в поєднанні з іншими факторами – місцевою орнаментальною традицією та західноєвропейськими впливами – спричинили появу комплексу цілком оригінальних візерунків, що його нам демонструють пам'ятки українського ікономалярства кінця XVI – XVII ст.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми східних впливів у орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст.

Розгляд історичних аспектів проникнення елементів культури Сходу в Європу виявив характерні передумови східних впливів у європейській орнаментиці: це різнопланові контакти з країнами Сходу (торгівельні, дипломатичні, військові, культурні) і розповсюдження моди на предмети розкоші східного виробництва.

Передумовами східних впливів на українську художню культуру кінця XVI – XVII ст. є раніші за часом впливи Сходу в мистецтві Київської Русі, близькість до ісламських територій у XVI – XVII ст., військові конфлікти з турками і татарами, численні торговельні і дипломатичні контакти між Україною і країнами мусульманського Сходу, економічний розвиток західноукраїнських земель, зокрема, Львова, торговельна і реміснична діяльність вірмен, вплив ідеології сарматизму, мода на предмети розкоші східного виробництва. Популярність східних виробів і зростаючий попит на предмети розкоші східного походження впродовж XVII ст. викликали численні наслідування в українському художньому ремеслі.

Характеристика орнаменту в мистецтві країн мусульманського Сходу дозволила визначити ті орнаментальні схеми та мотиви, які внаслідок східних впливів поширилися в орнаменті європейських країн, України зокрема.

Проведене дослідження комплексу орнаментів тла українських ікон кінця XVI – XVII ст. у контексті впливів європейських, східних і місцевих

історично-культурних традицій дозволило охарактеризувати орнаментальне оформлення українських ікон означеного періоду як синтез орнаментальних елементів (схем і мотивів) східного походження та стилістики західноєвропейського мистецтва (впливів ренесансу, маньєризму, бароко) на основі української орнаментальної традиції, що формувала ґрунт для сприймання чужоземних впливів.

На підставі аналізу пам'яток українського іконопису кінця XVI – XVII ст. визначено два основні типи орнаменталізації тла: з довільним розташуванням декоративних мотивів на площині та на основі сітчастих схем. Виявлено два різновиди таких орнаментальних схем: схема чіткого поділу площини тла на геометричні елементи (загострені овали), всередині яких розташовані рослинні мотиви; схема на основі рослинної ромбовидної сітки – найбільш розповсюджена в оздобленні іконного тла.

Стилістична еволюція орнаментального оформлення українських ікон кінця XVI – XVII ст. зумовила зміни в загальному вирішенні орнаментальних схем, виборі орнаментальних мотивів, їх трактуванні, художніх особливостях орнаментів ікон упродовж означеного періоду. Орнаментика ікон відобразила впливи стилістики ренесансу, маньєризму, бароко і демонструє тенденцію до ускладнення композицій та окремих мотивів упродовж досліджуваного періоду.

При розгляді і дослідженні пам'яток українського ікономалярства кінця XVI – XVII ст. виявлено значну кількість спільних характеристик, подібностей між орнаментальними візерунками ікон (тло, рамки, зображені тканини й одяг) та орнаментальним декором пам'яток мистецтва мусульманського Сходу. Це спільні естетичні вподобання до заповнення площини складним і насиченим візерунком, спільні орнаментальні схеми та репертуар орнаментальних мотивів, однаковий в рослинній орнаментіці країн ісламу і в оздобленні ікон: гвоздика, тюльпан, квітка і плід граната, лотос, троянда, крин, серцеподібний мотив із пальметою всередині, листкові мотиви.

Проведений порівняльний аналіз дав можливість виявити синхронні аналогії та раніші за часом першовзори схем і мотивів іконної орнаментики у мистецтві країн мусульманського Сходу. В орнаментіці ікон східними за походженням є схеми на основі рослинної ромбовидної сітки та сітки з геометричних фігур (загострених овалів) з рослинними мотивами всередині (банд-е румі), мотиви тюльпана, гвоздики, лотоса, квітки і плода граната (останній отримав надзвичайно багате художнє опрацювання та велику кількість варіантів зображення).

Для більшості мотивів, котрі використовуються в декорі українських ікон, знаходимо відповідники в орнаментіці країн ісламу, проте не всі ці мотиви інспіровані мистецтвом саме мусульманського Сходу XVI – XVII ст. (Туреччини та Ірану). Частина таких декоративних форм потрапила в українську орнаментіку ще в часи Київської Русі і за походженням належить

давньосхідному, сасанідському чи середньоазійському мистецтву (серцеподібний мотив із пальметкою, крин-трилисник).

В основі формування орнаментальних візерунків на іконах лежить національна традиція, до якої долучалися різні мистецькі впливи – як східні, так і західні. Саме дією національної традиції зумовлений вибір орнаментів, котрі використовувалися в оздобленні ікон. Привнесені у результаті східних чи західних впливів візерунки не переймалися механічно, в усій сукупності типів і видів орнаменту певного стилю чи регіону. Національна культура не поглинала чужоземні впливи, а фільтрувала явище, обираючи лише близьке їй за суттю. З орнаментальних елементів східного походження отримали поширення рослинні схеми і мотиви. Гереги і епіграфічні орнаменти, надзвичайно популярні у мистецтві мусульманського Сходу, в декорі українських ікон не використовувалися. Рослинна орнаментика характерна для народного мистецтва, і тому елементи рослинного орнаменту східного походження сприймалися легко, а геометричні побудови підвищеної складності й епіграфічні орнаменти не були використані.

Орнаментальні схеми і мотиви, суголосні з декором творів мистецтва мусульманського Сходу, з'являються в оздобленні українських ікон наприкінці XVI та на початку XVII ст. паралельно із загальною зміною характеру іконних орнаментів. На підставі проведеного дослідження українських ікон кінця XVI – XVII ст. встановлено, що орнаменти на основі рослинної ромбовидної сітки чи сітки „банд-е румі” з характерним підбором мотивів (тюльпаноподібні, лотоса, граната, троянди, гвоздики тощо) абсолютно домінують у візерунках тла ікон XVII ст.; у першій половині XVIII ст. продовжують використовуватися, проте поступаються місцем орнаментам, складеним під впливом західноєвропейської мистецької стилістики, з мотивами, вільно розташованими на площині, або неорнаментованому тлу і красвидам.

Східні впливи простежуються в орнаментах українських ікон від кінця XVI ст. одночасно з появою рослинних орнаментів на основі сітчастих схем. Фактор східного впливу є характерним для орнаментики ікон у різних регіонах України впродовж XVII ст. Із розповсюдженням барокових орнаментів у кінці XVII ст. східний вплив дещо послаблюється.

В декорі українських ікон відобразилися мистецькі впливи мусульманського Сходу; у синтезі із місцевими традиціями та західноєвропейськими впливами витворився своєрідний комплекс орнаментів у творах українського сакрального малярства кінця XVI – XVII ст.

The question of oriental influences in ornamental patterns of the Ukrainian icons at the close of the 16th-17th centuries is examined by the thesis. On basis of the complex approach to the object and subject of the research, the historic aspects of the influence of Muslim East on the culture of the European countries are shown.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Янковська Д. Східні впливи в орнаментальному оформленні українських ікон XVII ст. // Вісник Львівської академії мистецтв. Вип. 13. – Львів: ЛАМ, 2002. – С. 128-141.
2. Янковська Д. Еволюція рослинних форм в орнаментіці творів українського іконопису XVII ст. // Народознавчі зошити. – 2003. – №5-6. – С. 835-841.
3. Янковська Д. Орнаментальні схеми східного походження в оздобленні українських ікон кінця XVI – XVII ст. // Вісник Львівської академії мистецтв. Вип.14. – Львів: Редакційно-видавничий відділ ЛАМ, 2003. – С.137-149.
4. Янковська Д. Орнаментика тла українських ікон першої половини XVII ст. // Сакральне мистецтво Бойківщини. П'яті наукові читання пам'яті М.Драгана. Зб. статей. – Дрогобич – Львів: Логос, 2001. – С. 206-210.
5. Янковська Д. Основні характеристики орнаментики тла ікон зі збірки Музею сакрального мистецтва Семінарії Святого Духа у Львові // Українська Греко-Католицька Церква і релігійне мистецтво (історичний досвід та проблеми сучасності). Зб. матеріалів наук. конференції. – Львів – Рудно, 2002. – С. 91-96.
6. Янковська Д. Основні тенденції орнаментального оформлення тла українських ікон XVII ст. (на прикладі ікон з Волинського красназвочного музею) // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Зб. матеріалів 10-ї Міжнар. наук. конференції. – Луцьк: Надстир'я, 2003. – С. 68-71.
7. Янковська Д. Орнаментація тла ікон зі збірки Музею сакрального мистецтва Львівської Духовної Семінарії у контексті розвитку орнаментального декору в творах українського ікономалярства XVI – XVIII ст. // Українська Греко-Католицька Церква і релігійне мистецтво (історичний досвід та проблеми сучасності). Зб. матеріалів II-ї Міжнар. наук. конференції. – Львів – Рудно, 2003. – С. 123-127.
8. Янковська Д. Орнаментальне оформлення українських ікон XVII ст.: композиційна структура, художні особливості // Львівська мистецька школа у контексті українського мистецтва XX ст. Матеріали 42-ї науково-теоретичної конференції професорсько-викладацького складу ЛАМ. – Львів: ЛАМ, 2003. – С. 48-50.

Для більшості мотивів, які використовуються в декорі українських ікон, відомо відповідники в орнаменті країн Європи, проте не всі ці мотиви безпосередньо мистецтвом сімнадцятого століття XVI – XVII ст. (Львівщина та Галичина) частини таких декоративних форм контролює в своїй творчості православний дух в чужинській Русі з її прагненням відокрити

АНОТАЦІЇ

Янковська Д.О. Східні впливи в орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII століть. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06. – декоративне і прикладне мистецтво. – Львівська національна академія мистецтв. – Львів, 2005.

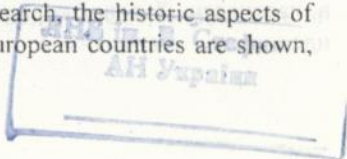
У дисертації розглянуто проблему східних впливів у орнаменті українських ікон кінця XVI – XVII ст. На основі комплексного підходу до об'єкта і предмета дослідження висвітлено історичний аспект впливів мусульманського Сходу на культуру європейських країн, визначено передумови східних впливів на українське мистецтво кінця XVI – XVII ст., проведена характеристика орнаменту мусульманських країн Близького і Середнього Сходу, розглянуто причини орнаментування ікон. Вивчення орнаментів на іконах дозволило окреслити загальні тенденції розвитку іконної орнаментики, виявити основні схеми і мотиви, художні особливості досліджуваних орнаментів, простежити їх еволюцію у контексті тогочасних мистецьких явищ – західноєвропейських і східних впливів. Порівняльний аналіз орнаментики українських ікон та орнаментів мусульманського Сходу виявив численні аналогі схем і мотивів у обидвох орнаментальних комплексах. У орнаменті ікон визначено східні за походженням схеми та мотиви: схеми на основі рослинної ромбовидної сітки та сітки з геометричних фігур з рослинними мотивами всередині (банд-е румі), мотиви тюльпана, гвоздики, лотоса, квітки і плода граната, простежено їх розвиток у східному орнаменті та в оздобленні українських ікон.

Ключові слова: східні впливи, українська ікона, орнаментальні схеми, орнамент мусульманського Сходу, українське мистецтво.

Yankovska D.O. Oriental influences in ornamental patterns of the Ukrainian icons at the close of the 16th-17th centuries. – Manuscript.

Thesis for a scientific degree of the Candidate in Art Sciences, speciality 17.00.06. – Decorative and Applied Art. – Lviv National Academy of Arts. – Lviv, 2005.

The question of oriental influences in ornamental patterns of the Ukrainian icons at the close of the 16th-17th centuries is examined by the thesis. On basis of the complex approach to the object and subject of the research, the historic aspects of the influence of Moslem East on the culture of the European countries are shown,

the pre-conditions of the oriental influences on the Ukrainian art at the close of the 16th-17th centuries are defined, the ornamental patterns in the art of the East are characterised, the reasons for ornamenting of icons are examined. Study of the ornamental patterns on icons led us describe general tendencies in development of the ornamental patterns of icons, discover main schemes and motives, artistic peculiarities of the ornamental patterns under study, retrace their evolution within the context of the artistic events of that time – western European and oriental influences. Comparative analysis of the ornamental patterns of the Ukrainian icons and those of the Moslem East discovered multiple analogues of the schemes and motives in both ornamental complexes. The following schemes and motives in the ornamental patterns of the icons are considered to be oriental by origin: schemes on basis of a diamond-shaped plant net and a net of geometrical figures with plant motives inside (band-a-roomi), motives of tulip, carnation, lotus, flower and fruit of the pomegranate, their development in oriental ornamental patterns and in the ornament of the Ukrainian icons are retraced.

Key words: oriental influences, Ukrainian icon, ornamental schemes, ornamental patterns of the Moslem East, Ukrainian art.

Янковская Д.О. Восточное влияние в орнаментальном оформлении украинских икон конца XVI – XVII веков. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.06 – декоративное и прикладное искусство. – Львовская национальная академия искусств. – Львов, 2005.

В диссертации рассмотрена проблема восточного влияния в орнаменте украинских икон конца XVI – XVII вв. Основываясь на комплексном подходе к объекту и предмету исследования, показаны исторические аспекты влияния мусульманского Востока на культуру европейских стран, определены предпосылки восточных влияний в украинском искусстве конца XVI – XVII веков, дана характеристика орнамента мусульманских стран Ближнего и Среднего Востока, рассмотрены причины орнаментации икон.

Предпосылками восточного влияния в украинской художественной культуре конца XVI – XVII века были более раннее по времени влияние Востока в искусстве Киевской Руси, близость к исламским территориям в XVI – XVII вв., военные конфликты с турками и татарами, многочисленные торговые и дипломатические контакты между Украиной и странами мусульманского Востока, экономическое развитие западноукраинских земель, в частности Львова, торговая и ремесленная деятельность армян, влияние идеологии сарматизма, мода на предметы роскоши восточного

происхождения. Популярность восточных изделий и растущий спрос на предметы роскоши восточного происхождения на протяжении XVII века вызвали многочисленные подражания в украинском художественном ремесле.

Изучение орнамента икон сделало возможным обозначить общие тенденции развития иконной орнаментики, определить основные схемы и мотивы, а также художественные особенности исследуемых орнаментов, проследить их эволюцию в контексте общих явлений в искусстве того времени – западноевропейских и восточных влияний. Художественные особенности орнамента украинских икон конца XVI – XVII вв. в значительной степени определены стилистическими направлениями, господствовавшими в украинском искусстве того времени – стилями ренессанса, маньеризма, барокко с учетом традиций народной орнаментики и украинской орнаментики предыдущих периодов развития. Исследование произведений украинской иконописи конца XVI – XVII вв. свидетельствует о единстве развития орнамента в иконах различных регионов Украины: в стилистике, использовании орнаментальных схем и мотивов.

Мощным источником инспираций для орнамента икон стало искусство Востока. Методом сравнительного анализа орнамента украинских икон и орнаментов мусульманского Востока обнаружены многочисленные аналогии схем и мотивов в указанных орнаментальных комплексах. В орнаментике икон определены восточные по происхождению схемы и мотивы: схемы на основе растительной ромбической сетки и сетки из геометрических фигур с растительными мотивами внутри (банд-э-руми), мотивы тюльпана, гвоздики, лотоса, цветка и плода граната, прослежено их развитие в восточной орнаментике и декоре украинских икон.

В основе формирования орнаментальных узоров на иконах лежит национальная традиция, с которой взаимодействовали различные художественные влияния – как восточные, так и западные. Действием национальной традиции продиктован выбор орнаментов, используемых в декоре икон. Из орнаментальных элементов восточного происхождения распространились растительные схемы и мотивы. Геометрические и эпиграфические орнаменты, популярные в искусстве мусульманского Востока, в декоре украинских икон не использовались.

Восточное влияние присутствует в орнаментах украинских икон начиная с конца XVI века одновременно с проникновением в декор произведений иконописи растительных орнаментов на основе сетчатых схем. Фактор восточного влияния является характерным для орнаментики икон различных регионов Украины на протяжении всего XVII века.

Орнаментальные схемы и мотивы восточного происхождения, развиваясь как элементы орнамента в украинском искусстве, трансформировались в

соответствии с эволюцией украинской иконописи и украинского орнамента исследуемого периода.

Ключевые слова: восточное влияние, украинская икона, орнаментальные схемы, орнамент мусульманского Востока, украинское искусство.

Подано до друку 28 квітня 2005 р. Формат 60x90 1/16
Папір офсетний № 1. Умовн.-друк.арк. 1
Облік.-вид.арк. 1. Тираж 120 прим.

Видруковано у Редакційно-видавничому відділі ЛНАМ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 1710 від 11 березня 2004 р.

вул. Кубійовича, 38, м. Львів, 79011
тел. (0322) 74-14-13; факс: (0322) 76-14-82

www.artacademy.lviv.ua
artacademy@mail.lviv.ua

453/45

АВ 64.968

Мист.

ПЕРТ

Мист